

TURKSOSBİLDER

Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi

YOKSULLARIN BANKASI: GRAMEEN BANK

Dr. Nurhodja Akbulaev

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi-UNEC, Türk Dünyası İşletme Fakültesi, İktisat ve İşletme Bölümü,
e-mail: nurhoca@gmail.com

Öğr.Gör. Turan Ahmedov

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi-UNEC, Türk Dünyası İşletme Fakültesi, İktisat ve İşletme Bölümü,
e-mail: ahmedovturana@gmail.com

Öğr.Gör. Yusif Aliyev

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi-UNEC, Türk Dünyası İşletme Fakültesi, İktisat ve İşletme Bölümü,
e-mail aliyev.yusif@gmail.com

ÖZ

Bugünün gelişmekte olan dünyasında, yoksul kesimin yaşam standartları yükseltilmedikçe, hiçbir ülkede anlamlı bir kalkınmanın sağlanamayacağı gerçeğini açık bir şekilde kabul edilmiştir. Yoksul kesimin yaşam refahını yükseltme düşüncesi giderek ön plana çıkmaktadır; çünkü sadece büyüme yönlü stratejiler, insanların yaşam şartlarını iyileştirme konusunda önemli ölçüde başarısız olmuşlardır.

Bu çalışmada mikrofinans uygulamalarında en başarılı mikrofinansman kurumu olan Grameen Bank'ın ortaya ve gelişimi, amacı ve hedef kitle, kurumsal ve faaliyet yapısı, yenilikleri ve finansal yapısı üzerinde durulmuştur. Ayrıca, Grameen Bank sistemleri müşteri türleri, finansal hizmet çeşitleri ve şartları bağlamında ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Bu çalışma 25-26 Mart 2017 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Enerji, Ekonomi ve Sosyal Güvenlik Kongresi'nde Turan Ahmedov tarafından sunulmuştur.

Anahtar kavramlar: Grameen Bank, Yoksulluk, Mikrokredi, Mikrofinans, Bankacılık

BANK OF POOR: GRAMEEN BANK

ABSTRACT

In today's developing world, it is clearly accepted that unless the standards of living of the poor are raised, no meaningful development can be achieved in any country. Poverty is increasingly at the forefront of raising the living prosperity; Because only growth-oriented strategies have been largely unsuccessful in improving people's living conditions.

This study focused on the development and development of Grameen Bank, the most successful microfinance institution in microfinance applications, the aim and target mass, institutional and activity structure, innovations and financial structure. In addition, Grameen Bank systems are described in detail in terms of customer types, financial services types and conditions.

Key words: Grameen Bank, Poverty, Microcredit, Microfinance, Banking

GİRİŞ

Mikrofinans sistemi, başlangıçta geleneksel bankacılıktan farklı şekilde faaliyete başlamasına rağmen ticaret bankaları tarafından da benimsenmiştir. Ancak, yüksek maliyetlerinden dolayı geniş kapsamlı kullanılamamaktadır. Mikrofinans yoluyla verilen borç tutarlarının küçük tutarda olması, borç verme süresinde uygulanan işlem maliyetlerinin yüksek olması ve müşterilerinin büyük bir kısmı kırsal bölgelerde olmaları nedeniyle şube açma masraflarından kaçınmaktadırlar.

Uygulama sadece yoksullukla mücadele ile sınırlı kalmayıp, köylerden şehre ya da gelişmiş ülkelere göçleri de büyük çapta azaltma özelliğine sahiptir. Özellikle kırsal bölgelerde hayvancılık ve balıkçılığın, tarımcılık ve ormancılığın finanse edilmesi hem istihdam oluşturacak hem de bölgesel kalkınmayı sağlayacaktır. Bu olumlu sonuçlara ulaşmak için uygulama modelinin sağlıklı oluşturulması ve buna göre uygulanması gerekmektedir.

Uzun vadeli fon sağlayan finans kurumları birçok sektörün can damarı olduğu gibi, mikrofinans kurumlarının da varlığını sağlıklı ve sürekli bir şekilde sürdürebilmesi tüm dünya ekonomilerinde önemli yere sahip olan küçük işletmelerin gelişiminin ve yoksulların refah seviyesinin yükseltilmesinin finansmanı açısından oldukça önemlidir. Söz konusu kurumların süreklilik kazanması için sosyal amaçlı hizmetleri ve kazanç açılarından birbirinden farklı finansal hizmetlerin sağlamaları gerekmektedir. Bununla sosyal ve ticari yönden yeni aktivitelere girişmek, hem dolaylı ya da dolaysız gelirlerine katkıda bulunmak hem de ekonomik kalkınmaya rehberlik yapmak bu kurumların başlıca görevidir.

Bankacılığın tarihsel gelişimi incelendiğinde çok eskilere dayanan tarihi, çeşitli yapıları ve uygulamalarına rastlanmaktadır. Bu tür uygulamaları içerisinde çiftçilere yönelik kredi kooperatifleri şeklinde uygulamalar olmuştur. Ancak, küçük tutarlardaki kredi uygulamaları zamanla gelişmiş sanayi ülkelerinde büyük bankalara dönüşmüş, gelişmekte ve geri kalmış ülkelerde de faaliyetlerini sürdürememişlerdir. Söz konusu küçük miktarlardaki kredi uygulamalarıyla dünyanın dört bir yanına yayılarak model olarak kullanılan Grameen Bank en başarılı yoksul bankasıdır.

1. Grameen Bank

Birçok ülkede, doğrudan sanayileşmeye yönelen ve kırsal ekonomiye çok az önem veren teknokratik bir büyüme stratejisinin benimsenmesi, kırsal yoksulluğun marjinalliği ve bürokrasinin genişlemesiyle sonuçlanmıştır. Diğer taraftan, birçok gelişmekte olan ülkede,

bölgeler ve sosyal sınıflar arasında derin farklılıklar ortaya çıkmıştır. Söz konusu ülkelerde GSMH'lerin artması, yoksulluk, gelir dağılımı eşitsizliği ve işsizliği de beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, uluslararası kalkınma ajansları ve ulusal idareler, 1970'lerin başından beri, yeni bir politik çerçeve benimsemeye başlamışlardır. Daha doğrusu, farkına varılan gerçekler, birçok ülkeyi, kırsal yoksulluğun kötü yaşam şartlarının iyileştirilmesini sağlayabilecek bir kırsal kalkınma için yeni yaklaşımlar, stratejiler ve politikalar belirlemeleri konusunda harekete geçirmiştir (Sarker, 2001:3).

Bu kapsamda, toplam nüfusunun yaklaşık %85'i, geniş bir alana yayılan kırsal kesimden oluşan Bangladeş kırsal kesimde yerleşen yoksulların yaşam kalitesini yükseltme konusunda yoğun çaba sarf eden ülkelerin başında gelmektedir. Ülkede, uzun süre, kırsal kalkınma faaliyetlerini ilerletmek için birçok farklı kurumsal yaklaşım izlenmiş; ancak bu yaklaşımlar ülkenin kalkınma kaynaklarına ulaşabilecek yoksulların sayısını artırma konusunda başarısız olmuşlardır. Ülkedeki kırsal kesimin büyük bir kısmı, yoksulluk, eşitsizlik ve işsizlikle karşı karşıyadır. Ayrıca ülkede, yıllardır devam eden devlet müdahalesine rağmen, kırsal kesimdeki yoksulların sosyo-ekonomik koşullarında kayda değer bir değişme yaşanmamıştır. Sömürgecilik zamanından itibaren, bölgesel idareler, kırsal kalkınmayı gerçekleştirmek için yapılan girişimler yetersiz kalmıştır. Ayrıca bölgesel idareler üzerinde hâkimiyet kurdukları ileri sürülen kırsal kesimdeki elitler, kırsal kalkınma için ayrılan kamu kaynaklarını kötüye kullanmışlardır. Benzer şekilde, bölgesel düzeyde kurulan birçok kurum da önemli bir etki sağlayamamıştır. Ancak, kırsal kalkınma için alternatif bir kurumsal yapı olarak ortaya çıkan Grameen Bank, birçok araştırma sonucuna göre, Bangladeş'teki kırsal yoksulların sosyo-ekonomik koşullarının iyileştirilmesi konusunda yüksek seviyede bir başarı sergilemiştir (Sarker, 2001:4).

Bangladeş'te kurulan Grameen Bank, kaynakların israf edilmeden asgari risk ile yoksullara kredi sağlanabileceğini gösteren dünya daki en önemli örneklerinden birini oluşturmaktadır (Todaro ve Smith, 2005:241). Tanımsal olarak Grameen Bank, kırsal kesimde yaşayan ve yarım dönümden az toprağı olan ya da varlıklarının değeri bir dönüm toprağın değerinden az olan yoksullara, özellikle de kadınlara kredi kullandırma konusunda uzmanlaşmış bir finans aracıdır (Khandker, 1996:2). Bir başka tanıma göre Grameen Bank, kırsal kesimde yaşayan yoksul köylülerin gelir getirici faaliyetlerde bulunmalarını teşvik etmek amacıyla, onlara bir mikrokredi programı kapsamında kredi hizmetleri sağlayan; bankacılık lisansına sahip bir

STK'dur (Bhatnagar Subhash ve diğeri, 2003:1). Bu çerçevede, her ne kadar kendine özgü kredi sağlama mekanizmaları ve ilkeleri olsa da Grameen Bank'ı bir STÖ bankası olarak nitelendirmek mümkündür (Zeller ve Johannsen, 2006:8).

Yoksulların bankası olarak bilenen Grameen Bank, kırsal kesimde yaşayan yoksulların, teminat vermeden erişebilecekleri çok az miktardaki kredilerle bile üretken olabileceklerine ve bu kredi borçlarını zamanında ödeyebileceklerine olan inançtan hareketle doğmuştur. Zira Grameen Bank kredileri, klasik banka kredilerinden farklı olarak, toprak ya da taşınmaz mallar gibi fiziksel teminatlarla değil; zorunlu tasarruflarla güvence altına alınmaktadır. Bu çerçevede, Grameen Bank'ın kurulmasını sağlayan en önemli etkenin, kırsal kesimdeki yoksulların, geleneksel banka kredilerine ulaşamamaları olduğunu söylemek mümkündür. Grameen Bank anlayışına göre, uygun desteğin sağlanması durumunda, kırsal kesimdeki yoksullar, tarımsal ürünlerinin üretilmesi, işlenmesi, depolanması, pazarlanması ve hayvancılık gibi gelir getiren faaliyetlerde, üretken olarak istihdam edilebilirler. Nitekim Banka, yoksulların ihtiyaç duydukları krediye ulaşabilecekleri toplumsal ve mali koşulları sağlamayı kendine görev edinmiştir (Khandker, 1996:2-3).

1.1. Grameen Bank'ın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Grameen Bank, 1970'lerin ortalarında, Chittagong Üniversitesi'nde ekonomi profesörü olan Muhammad Yunus tarafından geliştirilen bir proje kapsamında ortaya çıkmıştır. Muhammad Yunus, daha sonraları gelişmekte olan ülkelerde yapılan araştırmalarca da desteklenen inceleme ve araştırmalar sonucunda, yoksul kesimin krediden yoksun kalmasının, bu kesimin ekonomik açıdan ilerlemesi önündeki en önemli kısıtlardan birisi olduğu yargısına varmıştır. Bu yargıdan hareket eden Yunus, teminat olmaksızın yoksullara kredi verilmesinin mümkün olduğunu ispat etmek istemiştir (Todaro ve Smith, 2006:241).

Grameen Bankası, 1976 yılında yoksulların yeteneklerini değerlendirmek amacıyla Muhammed Yunus tarafından Bangladeş'te kurulmuş olan bir bankadır. Günümüzde bu model esasında, 81 ülkede faaliyet göstermektedir. Grameen Bankası'nın başlangıcı mikrokredi fikri olarak 1973 yılında Prof. Dr. Muhammed Yunus tarafından Bangladeş'in Çitagonk köyünde uygulanmaya başlamıştır. Muhammed Yunus; 42 aileye toplam 27 dolar borç vererek onların kendi paralarını kazanmalarını sağlamış ve bu insanların nispeten mutlu olduklarını, kendilerine güvenmeye başladıklarını ortaya koymuştur. 1979 yılına kadar

Bangladeş Merkez Bankası ve diğer ticari bankaların desteği ile proje geliştirilmiş ve 1983'te Grameen Bank adı altında yoksullara kredi veren mikrokredi bankası kurulmuştur. Bangladeş'te Grameen Bankası'ndan 6.2 milyon kişi bu krediyi kullanarak kendi işlerini yapmaktadırlar.

Bangladeş'te yoksulluk sınırı sayılan 1,5 dekardan küçük toprağı olan girişimciler bu krediyi kullanabilmektedirler. Günümüzde Grameen Bank tarafından yürütülen mikrokredi uygulamaları için 25.000 personel görev yapmaktadır. Kredi almak isteyen girişimciler bankaya bir projeye başvurmakta ve başvuru bireysel değil grup olarak yapılmaktadır. Gruplar aynı aileden olmayan 5 kişiden oluşmakta ve doğabilecek sorunlar karşısında sorumluluğı grup olarak paylaşmakla yükümlü tutulmaktadırlar. Böylece bir takım çalışması sağlanması amaçlanmaktadır. Gruplar kredi almadan önce 7 günlük kurs programına alınarak, ekonomi, sosyal sorunlar, çevre bilinci, aile planlaması gibi konularda eğitim verilmektedir. Grup üyelerinin aynı mahalleden seçilmesi zorunlu kılınmaktadır. Çünkü haftada bir o mahallede bir evde grup toplantıları yapılarak kredinin geri ödenmesi sağlanmaktadır. Bangladeş'de 2007 yılı itibariyle verilen kredi miktarı 100 dolar olup, bu miktar kazançtan 46 haftada 2,5 dolarlık taksitler halinde geri ödenmektedir. Aradaki 15 dolarlık fark komisyon olup, sistemin finansmanını sağlamaktadır. Kefalet istenmemesi ve geri ödenmeme durumunda yaptırım olmamasına rağmen Bangladeş'te kredilerin geri dönüş oranı % 97 civarındadır (Denizalp, <http://biibf.comu.edu.tr>, Erişim 27.07.2010).

1.2. Grameen Bank'ın Amacı ve Hedefleri

Grameen kelimesi, Bangladeş dilinde "kırsal" ya da "köy" anlamına gelmektedir. Grameen projesi 1976-1979 yılları arasında Jobra köyündeki başarılı uygulamaları sonucunda, Merkez Bankası ve Bangladeş'in diğer ticari bankaları tarafından desteklenmeye başlamıştır. 1979 yılında faaliyet alanını genişleten proje, Tangali Bölgesinde de kredi vermeye başlamıştır.

Grameen Bank'ın amaçları (Grameen Bank, Erişim: 08.01.2007):

- Bankaların sunduğı finansal hizmetlerden yoksulların da faydalanmasını sağlamak,
- Yoksulların enformel kredi kullanıcıları tarafından sömürülmesini engellemek,
- Bangladeş'in kırsal kesimlerinde yaşayan işsizlere kendi işlerini kurma fırsatı vermek,

- Uzun yıllardır süregelen “düşük gelir-düşük tasarruf-düşük yatırım” dairesi “düşük gelir-kredi desteği-yatırım-daha fazla gelir-daha fazla tasarruf-daha fazla yatırım-daha fazla gelir” olarak değiştirmek şeklinde özetlenmektedir.

Grameen Bank, “Yoksullar, başarılı olmaya yetenekleri olmadığı için ya da tembel oldukları için değil, fırsat verilmediği için yoksul kalmaya devam eder” düşüncesinden hareketle faaliyetlerini sürdürmektedir (Yunus, Erişim: 08.01.2007).

1.3. Grameen Bank’ın Hedef Kitlesi

Grameen Bank, kurulduğu günden itibaren, ekonominin informal kesiminde çalışan en yoksul kitleyi hedef almıştır. Bu kapsamda Banka, göreceli olan “en yoksul” kavramını, “yarım dönümden az toprağı olan ya da varlıklarının değeri bir dönüm toprağın değerinden az olanlar” şeklinde tanımlamıştır. Buna göre Grameen’in hedef kabul ettiği kitle, sokak köşelerinde mallarını satan işportacı ve satıcılar, uzak köy ve kasabalarda yerel olarak yetiştirilmiş gıda malzemelerini satan çiftçi ve seyyar satıcılar ile gecekondu bölgelerindeki evlerinde ya da küçük dükkânlarında tamirat yapan, süpürge üreten, kıyafet diken ve bunlara benzer işlerle uğraşan girişimcileri kapsamaktadır. Geçmişe bakıldığında, informal sektörde çalışan bu kişiler, formal bankacılık hizmetlerinden çeşitli nedenlerle uzak tutulmuşlardır. Bu nedenleri aşağıdaki şekilde dört grup halinde özetlemek mümkündür (Anderson, Locker ve Nugent, 2002:3):

- Birincisi informal sektörlerde çalışanların ağırlıklı olarak kadınlardan; bankacılık sektöründe çalışanların ise ağırlıklı olarak erkeklerden oluşması gelmektedir.
- İkinci olarak, informal sektörlerde çalışanların, kredi kullanmak için gerekli okur-yazarlıktan yoksun olmaları da bir sorun teşkil etmektedir. Zira, kredi dokümanları genellikle fazlasıyla uzundur ve okuma-yazma becerisi gerektirmektedir.
- Üçüncü neden ise, bankaların karşı karşıya oldukları işlem maliyetleri nedeniyle, bu tür küçük kredilerin, finansal açıdan sürdürülebilir krediler olarak kabul edilmemeleriyle ilgilidir.
- Son olarak, informal sektörlerde çalışanların maddi teminatlarının bulunmaması, bankaların kredi riskini arttıracak bir etken olarak görülmekte ve formal bankacılık hizmetlerine erişmeleri önünde bir engel olarak kabul edilmektedir.

1.4. Grameen Bank Yapısı

Grameen Bank yapısı kurumsal, örgütsel, yönetsel, faaliyet ve hizmet şekillerine göre oluşmaktadır.

1.4.1. Grameen Bank'ın Kurumsal Yapısı

1983 yılında özel bir tüzük ile kurulan Grameen Bank ülkedeki diğer bankalara göre çok geniş bir işletme özgürlüğü verilmiş olup, Bangladeş Merkez Bankası çok az bir denetim uygulamaktadır. Grameen Bank döviz işlemleri dışında her türlü bankacılık işlemlerini gerçekleştirebilmektedir.

Grameen projesi, Grameen Bank'a dönüştürüldüğünde, proje üyeleri başlangıçta gerekli olan sermayenin %40'ını karşılamışlardır. Geriye kalan %60'lık kısmı ise devlet tarafından sağlanmıştır. Ancak, 1983 yılından bu yana, Grameen Bank'ın kredi müşterilerine uyguladığı hisse edindirme stratejileri doğrultusunda, bankada müşterilerin sermaye payı sürekli artmış, devletin sahipliği ise gittikçe azalmıştır (USAID, 2000:48).

2006 yılı itibariyle kredi müşterileri banka hisselerinin %94'lük kısmına sahiptir ve kalan %6'luk kısım devletin elindedir. Grameen Bank'ın yönetim kurulu üyeleri toplam 12 kişiden oluşmaktadır ve 12 üyenin 9'unu hisselerin %94'lük kısmını elinde bulunduran üyeler seçmişlerdir (Dowla, 2006:112). Grameen Bank yönetimi kar dağıtımını yerine farklı alanlarda yeni yatırımlar yaparak sermaye kazancı imkânı sunmaktadır.

Bankanın faaliyetleri ana merkez başkanlığında sürdürülmektedir. Bölge ofisleri, alan ofisleri, şubeler, merkezler, gruplar ve üyeler merkez ofise bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Beş üye bir araya gelerek grupları oluşturmakta ve 2 ile 10 arasında grup bir araya gelerek de bir merkez oluşturmaktadır. Her şube personeli 10 merkeze danışmanlık ettiğine göre, bir şube personeli 100 ile 500 arasında değişebilen üyelere sorumlu olmaktadır.

Bir köyde kredi verme faaliyetlerine ilk başlanılacağı zaman o köyde öncelikle bir şube açılmaktadır. Yeni açılan şubeye bağlı merkez ve grup sayısı arttıkça şubedeki çalışan sayısı arttırılmaktadır. Bir şube 60 merkezden sorumlu olduğu için, yeni açılan şubeye bağlı merkez

sayısı 60 olunca yakınlarında yeni bir şube daha açılmaktadır. Sistemin işleyişinden de anlaşılacağı gibi, şubelerin sayısı arttıkça da alan ofisi ve bölge ofisi sayısı arttırılmaktadır.

Grameen Bank her yıl tüm şubelerde görevli merkez şefleri için seminerler ve konferanslar düzenlemektedir. Bu seminerlerde merkez şefleri başarılarını ve karşılaştıkları problemleri paylaşmaktadırlar. Grameen Bank'ın üyelerinin oluşturduğu, aile planlaması, çocukların okula gönderilmesi, sebze yetiştirilip tüketilmesi gibi konulardan oluşan 16 kriter de bu seminerlerde belirlenmiştir.

İlk dördü 1980 yılındaki seminerde, diğer 12'si ise 1984 yılındaki konferanslarda belirlenmiştir (Dowla, 2006:112). Faydalı sonuçlar verdiği için "ulusal konferans" adı altında düzenlenen bu seminerler halen uygulanmaktadır.

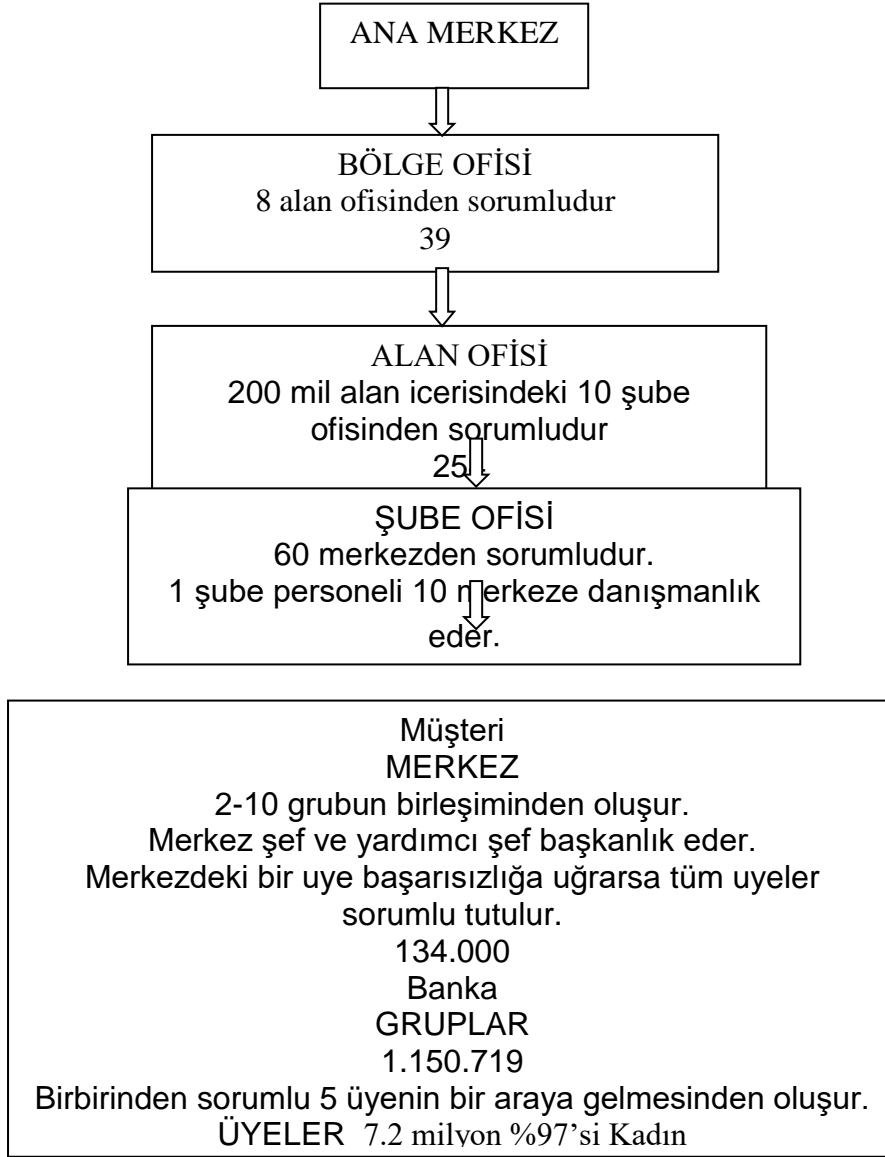
1.4.2. Grameen Bank'ın Örgütsel ve Yönetsel Yapısı

Grameen Bank'ın başarısının arkasındaki asıl faktör, sahip olduğu örgütsel ve yönetsel yapısıdır. Grameen Bank'ın örgütsel yapısı, hedef kitlesi olan yoksul kesimin kalkınmasına yönelik belirli ihtiyaçları karşılamak amacıyla, yıllar içinde geliştirilmiştir. Grameen Bank'ın örgütsel yapısı, kabul sistemi ve dağıtım sistemi olmak üzere temelde ikiye ayrılmaktadır. Buna göre kabul sistemi, grupları ve merkezleri; dağıtım sistemi ise şubeleri, alan ofislerini, bölge ofislerini ve genel müdürlüğü kapsamaktadır (Sarker, 2001:6).

Bu çerçevede, Banka'nın örgütsel yapısı ile birimlerinin toplam sayıları Şekil 4'te gösterilmiştir. Bu kapsamda, gruplar ile merkezler arasındaki ilişki, Grameen Bank bünyesinde örgütlenmiş işletme birimleri için en önemli kurumsal düzeni oluşturmaktadır. Başka bir deyişle gruplar ile onların federasyonu konumunda olan merkezler, Grameen Bank kabul sisteminin temel yapı taşları olarak tasarlanmışlardır. Bu çerçevede, ilgili kişilerden, hiç varlığı olmayan yoksullar ile yarım dönüm sürülebilir araziden daha az varlığı olan, birbirine güvenen, istekli ve benzer ekonomik düzeydeki bireylerden oluşan beş kişilik gruplar oluşturmaları istenmektedir. Buna göre, bir aileden birden fazla kişi aynı gruba üye olamamaktadır. Ayrıca, akrabalar aynı grupta yer alamamaktadır. Gruplar, ya erkek ya da kadın üyelerden oluşmaktadır. Yani, kadınlarla, erkeklerin aynı grupta yer almaları mümkün olmamaktadır. Grup üyeleri bir başkan, bir de sekreter seçerler ve bu pozisyonlar her yıl, üyeler arasında dönüşümlü olarak kullanılmaktadır. Böylece, bütün üyeler, bu pozisyonların

sorumluluklarını bir yıl boyunca üzerlerinde taşıyarak, öğretici deneyimler elde etmektedirler. Gruptaki disiplinden ve üyelerin kredi kullanımlarının denetiminden başkan sorumlu tutulmaktadır. Grup üyeleri, tüm üyelerin katılımının zorunlu olduğu haftalık toplantılarda, başkan ve bir banka çalışanı ile çalışmalar yürütmektedirler (Sarker, 2001:7).

Diğer taraftan, beş kişilik grup büyüklüğü tesadüfi olmaktan çok tecrübelerle dayalı olarak belirlenmiştir. Başlangıçta, krediler doğrudan bireylere verilmiş, ancak bu durum kredinin kullanımı ve geri ödenmesine ilişkin denetim için personelin çok fazla zaman harcamasını gerektirmiştir. Müşterek sorumluluk fikrinin geliştirilmesinin ardından öncelikle on ya da daha fazla büyüklükte gruplar denenmiş, ancak bu büyüklüğün üyeler arasında yakın ve informal bir izlemeyi etkin bir biçimde sağlamak için çok fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Beş kişilik grupların ise uygulamada en iyi sonucu verdiği görülmüştür. Ancak Banka, 1998 yılından sonra, bireysel sorumluluğa daha fazla önem vermeye başlayarak, 2000 yılından itibaren de grup üyelerinin müşterek sorumluluğunu tamamen kaldırmıştır (Todaro ve Smith, 2006:242).

Şekil 4: Grameen Bank'ın Örgütsel Yapısı ve Birimlerinin Sayısı

Kaynak : Dipal Chandra Barua, “Microcredit for Rural Development: The Experience of Grameen” **ICAO international Seminar**, National Agricultural Cooperative Federation, Bank, Singapur, 17 Ekim 2007, s.4.

Bankanın faaliyetleri ana merkez başkanlığında sürdürülmektedir. Bölge ofisleri, alan ofisleri, şubeler, merkezler, gruplar ve üyeler merkez ofise bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Beş üye bir araya gelerek grupları oluşturmakta ve 2 ile 10 arasında grup bir araya gelerek de bir merkezi oluşturmaktadır. Her şube personeli 10 merkeze danışmanlık ettiğine göre, bir şube personeli 100 ile 500 arasında değişebilen üyelerden sorumludur.

Merkezler ise, birkaç gruptan oluşan federasyonlardır. Buna göre, kazanılmış hakların dengelenmesini sağlamak, grup içi iktidar oluşumunun önüne geçmek ve bireylerin grup karşıtı davranışlarını engellemek için, altı ya da sekiz grup “merkez” adı verilen bir toplulukta örgütlenmektedir (Khandker, 1996:68). Merkez, Banka’nın önemli organizasyonel faaliyetlerinin yer aldığı esas birimdir. Merkezlerde, haftalık toplantılar düzenlenmektedir. Merkezin başkanı olan kişinin, genel toplantılara katılımı, ödenmemiş kredi taksitlerinin ödenmesini sağlaması ve merkez üyelerinin genel disiplinini temin etmesi gerekmektedir.

1.4.3. Grameen Bank’ın Faaliyet Yapısı ve Hizmetleri

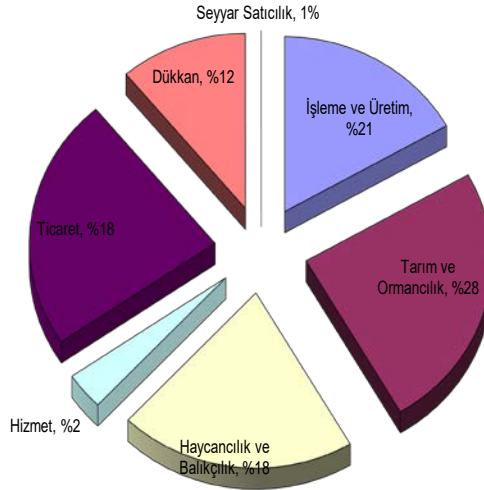
Yapılanması ve faaliyetleri göz önünde bulundurulduğunda gerçek bir banka olarak nitelendirilebilen Grameen Bank, esasında, tamamen yoksulları hedef alan, oldukça farklı bir yoksullukla mücadele eden kurumdur. Ancak Banka, yoksullukla mücadele kurumu olmasına rağmen, ticari olarak sürdürülebilir koşullarda hareket etmek üzerine tasarlanmıştır. Buna göre Banka, işleme ve imalat, tarım ve ormancılık, hayvancılık ve balıkçılık, hizmetler ve ticaret gibi üretken alanlarda yatırım yapmaları için yoksullara kredi vermektedir. Diğer taraftan Grameen Bank, faaliyet alanı içerisinde olmamasına rağmen; sağladığı finansal olmayan ürünler aracılığıyla, sosyal sorumluluk faaliyetlerinde de bulunmaktadır (Sarker, 2001:8).

Zaman içerisinde faaliyet yapısını geliştiren ve genişleten Grameen Bank, 2000 yılından bu yana, çevresel koşullar ve deneyimleri doğrultusunda geliştirdiği ve Genelleştirilmiş Grameen Sistemi (GGS) adını verdiği yeni bir sistem ile çalışmalarını sürdürmektedir. Bu yeni sistem, gerek üyelere sağladığı yeni ve/veya revize edilmiş finansal ürünlerle gerekse üye olmayanlara sağladığı hizmetlerle, kendisinden önce uygulanan ve Klasik Grameen Sistemi (KGS) olarak adlandırılan sisteme göre oldukça farklı bir faaliyet yapısı ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, Banka’nın faaliyet yapısının ve sunduğu hizmetlerin, hem iki sistem arasındaki farkı ortaya koyabilmek, hem de mevcut sistemin işleyişini ve anlayışını daha iyi kavrayabilmek bakımından, Klasik Grameen Sistemi’ne ve Genelleştirilmiş Grameen Sistemi’ne göre, ayrı ayrı ele alınmaları gerekmektedir. Ancak, belli faaliyetlere ilişkin uygulamaların ve sunulan hizmetlerin her iki sistemde de benzer nitelikte olduğu unutulmamalıdır. Zira, GGS ile birlikte, özellikle kredi ve mevduat ürünlerine ilişkin önemli yenilikler getirilmiş; diğer ürün ve hizmetlere ilişkin birçok uygulama, KGS’deki haliyle kalmıştır.

2. Grameen Bank Kredilerinin Kullanım Alanları

Genel olarak, Grameen Bank kredi aktarım sisteminde borçlananlar, aldıkları krediyi kendi seçtikleri alanlarda kullanabilmektedirler. Çünkü yapılan incelemelerde, borçlananların genellikle iyi bilinen faaliyet alanlarına yatırım yapmak istedikleri ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Banka çalışanları, yatırım yapılacak faaliyet alanının seçimi konusunda, üyelere herhangi bir yönlendirmede bulunmazlar. Ancak, sıkı bir izleme süreci mevcuttur. Grup başkanı ve banka çalışanı, verilen kredilerin faydalı bir şekilde kullanılıp kullanılmadığını görmek için borçlananları takibe alırlar (Sarker, 2001:8). Kredi, her bir grup üyesince belirlenen faaliyetlere yönelik olarak sağlanır ve üyeler bu faaliyetlerin seçiminde birbirlerine yardımcı olmaktadır. Hem seçilen faaliyetler hem de kredi miktarları grup ve merkez toplantılarında ele alınmaktadır (Khandker, 2006:68).

Diğer taraftan, Grameen Bank'ın kredi müşterileri ağırlıklı olarak topraksız köylülerden oluştuğu için, bankadan sağlanan krediler, genellikle kırsal kesimde bulunan, ancak çiftçiliğe yönelik olmayan faaliyet alanlarında kullanılmıştır. Nitekim tarımsal krediler, kredi işlemlerinin başladığı ilk yıllarda, Banka'nın kredi portföyünün çok küçük bir bölümünü oluşturmaktaydı. Ancak 1991 yılından sonra, gerek borçlanarlardan gelen baskı, gerekse çalışanlarının artan ücretlerinden dolayı Banka'nın maliyetlerini azaltma kaygısıyla hareket etmesi, tarımsal faaliyetlerin daha fazla finanse etmeye yönlendirmiştir. Bu kapsamda, 2015 yılı verilerine göre, Grameen Bank'ın aynı yıl içerisinde kullandığı tüm kredilerin genel faaliyet alanları bakımından dağılımı, grafik 1'de gösterilmiştir.

Grafik 1. Grameen Bank Kredilerinin İş Alanlarına Göre % Dağılımı

Grameen Bank'ın yoksul kesime sağladığı farklı türdeki mikrokrediler içerisinde, mikrogirişim kredilerinin ayrı bir önemi vardır. Zira bu krediler, sağlanan diğer kredilere göre, daha büyük yatırımları finanse etmek için kullanılmaktadır. Mikrogirişim kredileriyle desteklenen bu yatırımların kapsamını, genellikle, mekanik çift sürücü, tuğla kırma makinesi, yük taşıyıcı araba (pick-up) ve fotokopi makinesi gibi, küçük girişimciler için kullanılması hayati öneme sahip araçların alımı oluşturmaktadır (Barua, 2006:32-35).

Buna göre, Grameen Bank'ın 2015 yılında sağladığı mikro girişim kredilerinin kullanım alanlarına göre dağılımı Grafik 1'de gösterilmektedir. Grafiğe göre, Banka tarafından 2015 yılında kullanılan 14.561 milyar takalıklı mikrogirişim kredisi içinde en büyük payı, %28'i tarım ve ormancılık, %21 ile işletme ve üretim, %18'lik payla ticaret, %18 ile hayvancılık ve balıkçılık ve en az payla hizmet %2 ve seyyar satıcılık %1 sektörü almıştır. Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi yoksul nüfusun yoğun olduğu bölgelerin kırsal olması, banka müşteri portföyünün büyük bir kısmını bu bölgelerdeki müşterilerden oluşması nedeniyle alanlardaki kredi payı paylaşımında değişiklik olmamaktadır.

Grameen Bank, şubelerinin, kabul ettiği mevduatlar sayesinde, faiziyle birlikte geri ödedikleri merkez kredilerini, yeni şubeleri finanse etmekte kullanmıştır. Bu kapsamda, bir banka şubesi, önce köylerde hizmetlerinin tanıtımını yaparak, insanları mevduat hesabı açmaya teşvik

etmekte; sonra ise, topladıkları mevduatlarla borç vermeye başlamaktadırlar. Bu süreçte Grameen Bank, dış kaynağa ihtiyaç duymadan şube açabilmekte ve faaliyet yürütebilmektedir. Böylece Banka, hiç yabancı kaynak kullanmadan yeni şubeler açma yeteneği de kazanmıştır (Mainsah ve diğerleri, 2004:6).

Grameen Bank'ın finansal yapısını ilgilendiren bir başka konu da mali sürdürülebilirliktir. Buna göre Grameen Bank, borç verdiği her bir takanın maliyetini, en azından borçlanana ödediği fiyatla eşitleyebildiği sürece (örneğin faiz oranlarıyla), mali olarak hayatta kalabilecektir. Bir başka deyişle, mali sürdürülebilirliğe sahip olacaktır (Khandker, 2006:70). Bu kapsamda Banka, mali sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla, borç alan yoksulları tasarrufa teşvik etmektedir. Zira, Banka'nın 1995 yılından itibaren kullandığı kredilerin %90'ını, kendisine borçlananlardan ve hissedar mudilerden sağlanan faiz gelirleri ve mevduatlar ile finanse etmiştir. Grameen Bank, bu yolla, kırsal kesim tasarruflarının, şehirli elit kesime kaynak oluşturduğu, geleneksel finansal fon aktarım sistemini tersine çevirmeyi amaçlamıştır. Sonuçta Banka, köylerden toplanan mevduatın yine köylerdeki yoksullara borç olarak kullandırılmasına aracılık ederek, kendisini bu geleneksel sistemin dışında tutmuştur (Mainsah ve diğerleri, 2004:5).

SONUÇ

Finansman ve onun bir türü olan mikrofinansman üzerine bir çok açıdan ayrı ayrı yapılmış çok sayıda çalışmalar, araştırmalar, yayımlanmış kitap ve makaleler bulunmaktadır. Bu tezde, ulaşılabildiği kadar yayımlanmış yayınlar ve kaynaklar, ilgili yerlerde alıntı verilerek gösterilmiştir. Bu yayınlar ve kaynaklar, bu tezin sonunda da ayrıca usulüne göre, topluca sıralanmıştır. Bu konuda birçok ve farklı açıdan yaklaşımlarla yapılan çalışmalar olmasına rağmen mikrofinans sistemi ülkelere göre değişik modellerle uygulanmıştır. Bu nedenle finansman türü olan mikrofinans konusunun tekrar incelenmesi ve bilimsellik kazandırılması gerekmektedir. Yapılmış olan çalışmaların çoğunda alan uygulamaları ve projeler yer aldığından bankalar ve banka dışı finansal kurumlar tarafından verilen hizmetlerin benzerini hatta aynısını sunmalarına rağmen, söz konusu kurumlardan ayrı gösterilmesine neden olan özellikleri net bir şekilde ortaya konulması ve açıklanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Barua, D.C. (2006). *Lesson Learned from Grameen Bank's Experience*, Regional Workshop on Social Protection as a Resource Person. Sri Lanka: World Bank Institute, 17-19 Mayıs.
- Dipal Chandra Barua, "Microcredit for Rural Development: The Experience of Grameen" **ICAO international Seminar**, National Agricultural Cooperative Federation, Bank, Singapur, 17 Ekim 2007, s.4.
- Khandker, S. R. (1998). *Fighting Poverty with Microcredit Experience in Bangladesh*, World Bank.
- Khandker, S.R. (1996). *Grameen Bank: Impact. Costs. and Program Sustainability*. Asian Development Review. Cilt 14. Sayı 1.
- Sarker, A.E. (2001). *The Secrets of Success: The Grameen Bank Experience in Bangladesh*. Labour and Management in Development Journal. Asia Pacific Pres: Cilt 2. Sayı 1.
- Todaro, M.P. & Stephen, C. S. (2002). *Economic Development*. 9.Basım, USA:Pearson Addison Wesley.
- United Nations Development Programme. (2005). *Human Development Report 2005* , New York.
- Uy, D. & Marilou, J. (2004). *Microfinance in Bangladesh: Emerging Policy Issue in Attacking Poverty with Microcredit*. Ed. Salehuddin Ahmed and M.A. Hakim, The University Press Limited, Dhaka.
- Worldbank. (2010). World Development Report 2010, www.worldbank.org., Erişim Tarihi: 12.10.2010.
- Worldbank. (2011). *Global Economic Prospect 2010: Crisis, Finance and Growth*, http://www.worldbank.org/, Erişim Tarihi: 11.05.2012.
- Yunus, M. (1995). *New Development Options Towards the 21 ST Century* , Grameen Bank, March.
- Yunus, M. (2000). *Banker to the Poor* . The University Press Limited, Dhaka.
- Yunus, M. (2002). *Grameen Bank II: Designed to Open New Possibilities*, October.
- Yunus, M. (2003). *Some Suggestions on Legal Framework for Creating Microcredit Banks*, Grameen Bank, July.
- <http://biibf.comu.edu.tr>
- http://www.grameen.com/index.php?option=com_content&task=view&id=179&Itemid=424